

GESTAPELD LANDSCHAP

DE MEERVOUDIGE BETEKENIS VAN DE
ALMEERSE FLORIADE-LOCATIE

GESTAPELD LANDSCHAP

DE MEERVOUDIGE BETEKENIS VAN DE
ALMEERSE FLORIADE-LOCATIE

INHOUD

GESTAPELD LANDSCHAP

VOORWOORD 8

INLEIDING 14

TOELICHTING 20

LAAG 1 BUITEN RUIMTE 26

LAAG 2 LANDSCHAP ONTWIKKELING 34

LAAG 3 RIJKS WEG 42

LAAG 4 RECREATIE PLAATS 50

LAAG 5 ZAND RESERVOIR 58

LAAG 6 HOOG SPANNING 64

LAAG 7 TIJDELIJK GEBRUIK 70

LAAG 8 VOOR WERPEN 78

LAAG 9 STEDELIJKE GRENZEN 84

LAAG 10 VOLKS TUIN 92

BIJSCRIFTEN

ARCHIEFMATERIAAL 98

FOTODOCUMENTAIRE RALPH KÄMENA 100

COLOFON 101

VOORWOORD

HENK MULDER

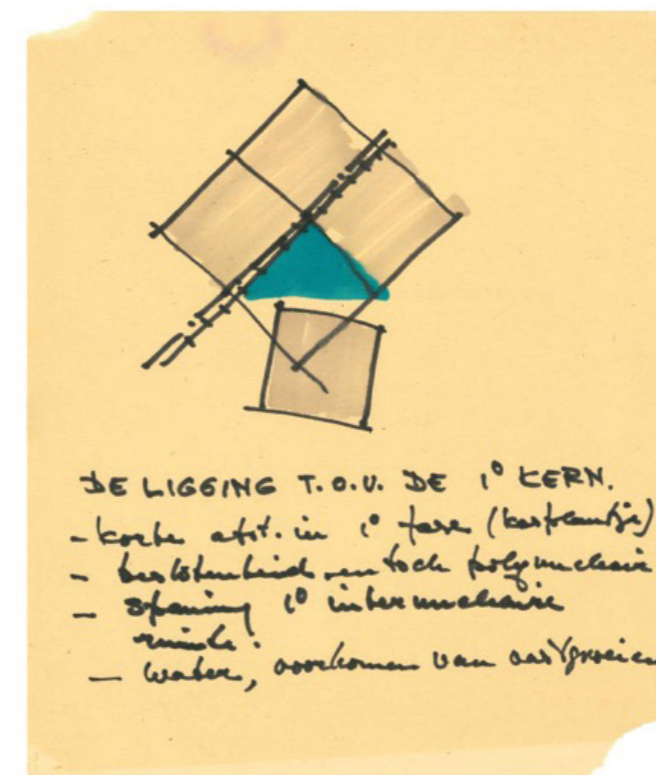
De toekomstige locatie voor de Floriade 2022 Growing Green Cities is met recht een gestapeld landschap te noemen.

Het terrein en het direct aangrenzende gebied is namelijk een opeenstapeling van fysieke lagen, van herinneringen en betekenissen. Met de komst van de Floriade, de daarop volgende (nieuw) toe te voegen functies én de verdere inkleuring van het gebied zal in de toekomst nog meer gelaagdheid aan toegevoegd gaan worden. Het Floriade-terrein is gelegen in een gebied dat van oorsprong deel uitmaakt van de zogenaamde buitenruimte van Almere. Een concept in de jaren '70 van de vorige eeuw bedacht en getekend door de ontwerpers het Projektbureau Almere, onderdeel van de toenmalige Rijksdienst IJsselmeerpolders. De buitenruimte, bestaande uit groene zones verspreid over het hele grondgebied van Almere, was een cruciaal onderdeel in het streven om de nieuwe stad groen en leefbaar te maken én de kwaliteit van de (aangrenzende) woongebieden te verhogen. De buitenruimte vormde ook de groene buffers tussen de verschillende kernen van de stad en zorgde bovendien voor een vervlechting van de groene, suburbane stad met het omliggende landschap. Dit principe zorgde voor omvangrijke, groene, landschappelijke

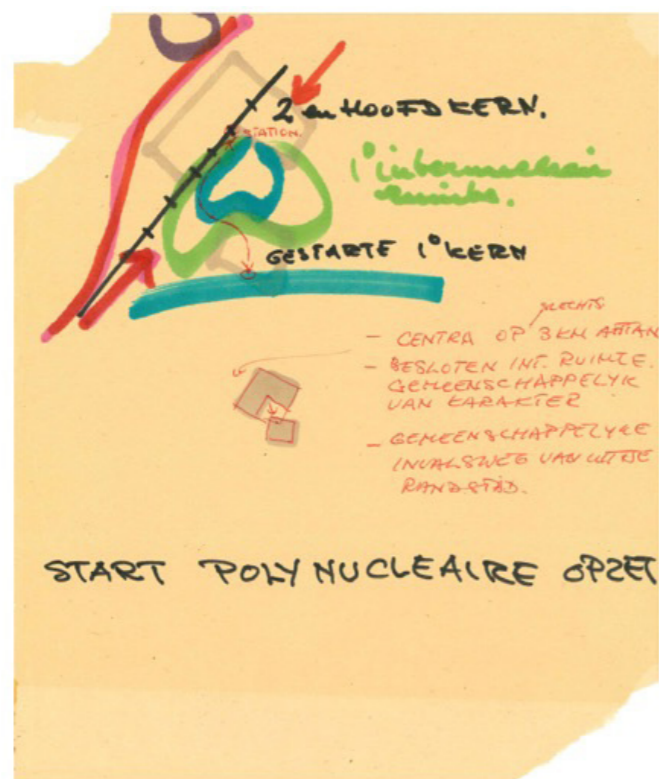
ke zones (of aders) die tot diep in de stad doorliepen. Het gebied voor de Floriade behoort tot een belangrijk gebied dat vanuit het omliggende landschap, via het Waterlandse bos en het Weerwater tot aan de grens van het huidige stadshart loopt. Stedelijkheid en groen ontmoeten elkaar hier middenin in de stad. Het toont, op kleine schaal, een essentieel onderdeel van de groene stad Almere.

Een gestapeld landschap lijkt in eerste instantie niet direct verenigbaar met de wetenschap dat Almere een nieuwe stad is die nog niet zo bijster lang bestaat.

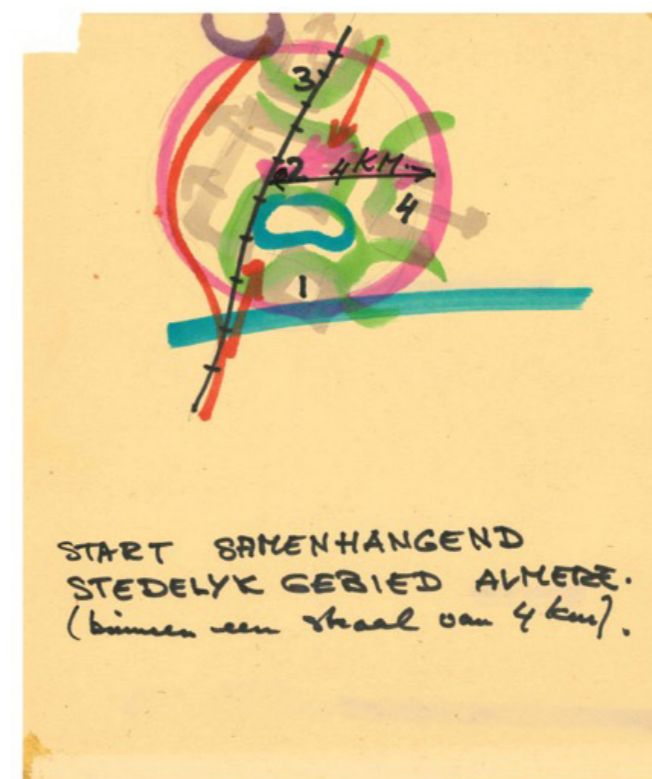
Geschiedenis, gelaagdheid en gestapelde betekenis zijn niet de eerste zaken die in verband met een New Town opkomen. Meer voor de hand liggend lijkt daarentegen de aanname dat in een jonge, gemaakte stad, gebouwd op de bodem van de voormalige Zuiderzee, nog maar weinig stapeling van gebeurtenissen heeft plaatsgevonden. Een nieuwe stad met maar een flinterdun laagje geschiedenis, die vooral in het nu bestaat en zich nadrukkelijke in een bepaalde richting ontwikkelt. Het tegendeel is echter waar. Al eerder en vaker is gebleken dat er in de stad

Schets van Teun Koolhaas met schematische situering van eerste kern (Almere Haven), Weerwater en hoofdkern (Almere Stad). Datum onbekend.

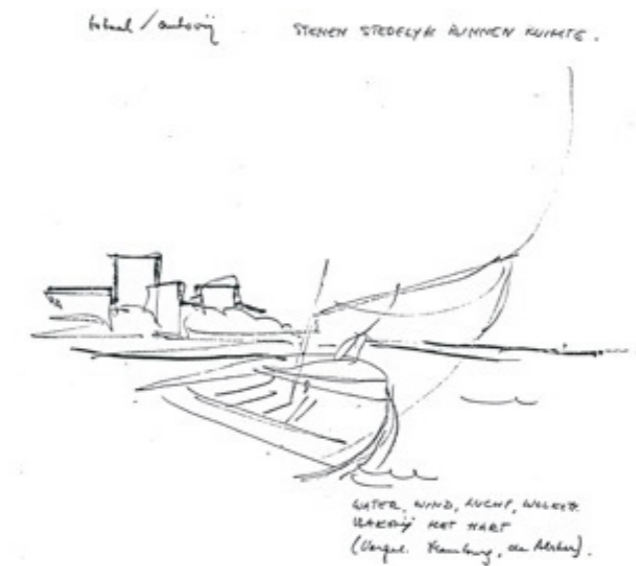
Schets van Teun Koolhaas over start polynucleaire opzet en eerste internucleaire ruimte.
Datum onbekend.

Schets van Teun Koolhaas over start samenhangend stedelijk gebied Almere.
Datum onbekend.

Schets van Teun Koolhaas over het centrum van de hoofdkern. Datum onbekend.

Schets van Teun Koolhaas. Water, wind, lucht, wolven, vlak bij het hart.
Datum onbekend.

INLEIDING

GESTAPELD LANDSCHAP

De toekomstige locatie voor de Floriade 2022 Growing Green Cities is met recht een gestapeld landschap te noemen.

Het terrein en het direct aangrenzende gebied zijn namelijk een opeenstapeling van fysieke lagen, van herinneringen en betekenissen. Met de komst van de Floriade, de daarop volgende (nieuw) toe te voegen functies én de verdere inkleuring van het gebied, zal in de toekomst nog meer gelaagdheid aan toegevoegd gaan worden. Het Floriade-terrein is gelegen in een gebied dat van oorsprong deel uitmaakt van de zogenaamde buitenruimte van Almere. Een concept in de jaren '70 van de vorige eeuw bedacht en getekend door de ontwerpers het Projektbureau Almere, onderdeel van de toenmalige Rijksdienst IJsselmeerpolders. De buitenruimte, bestaande uit groene zones verspreid over het hele grondgebied van Almere, was een cruciaal onderdeel in het streven om de nieuwe stad groen en leefbaar te maken én de kwaliteit van de (aangrenzende) woongebieden te verhogen. De buitenruimte vormde ook de groene buffers tussen de verschillende kernen van de stad en zorgde bovendien voor een vervlechting van de groene, suburbane stad met het omliggende landschap. Dit principe zorgde voor omvangrijke, groene, landschappelijke

ke zones (of aders) die tot diep in de stad doorliepen. Het gebied voor de Floriade behoort tot een belangrijk gebied dat vanuit het omliggende landschap, via het Waterlandse bos en het Weerwater, tot aan de grens van het huidige stadshart loopt. Stedelijkheid en groen ontmoeten elkaar hier middenin in de stad. Het toont, op kleine schaal, een essentieel onderdeel van de groene stad Almere.

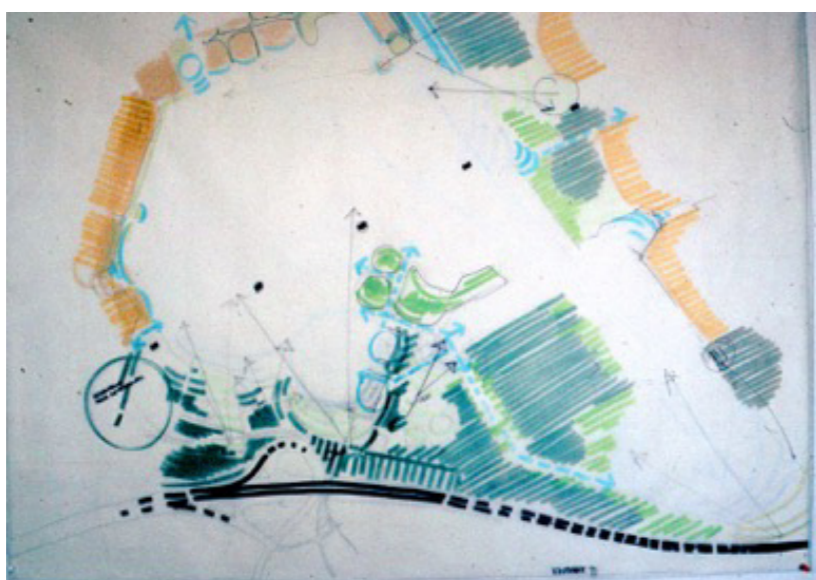
Een gestapeld landschap lijkt in eerste instantie niet direct verenigbaar met de wetenschap dat Almere een nieuwe stad is die nog niet zo bijster lang bestaat. Geschiedenis, gelaagdheid en gestapelde betekenis zijn niet de eerste zaken die in verband met een New Town opkomen.

Een gestapeld landschap lijkt in eerste instantie niet direct verenigbaar met de wetenschap dat Almere een nieuwe stad is die nog niet zo bijster lang bestaat.

Meer voor de hand liggend lijkt daarentegen de aanname dat in een jonge, gemaakte stad, gebouwd op de bodem van de voormalige Zuiderzee, nog maar weinig stapeling van gebeurtenissen heeft plaats-

(foto boven) Luchtfoto van het Weerwater en omgeving, gezien in westelijke richting. Strook land onder hoogspanningsmasten is nog niet afgegraven. Jaartal onbekend (voor 1988).
(foto onder) Luchtfoto van aanleg van de Centrale Plas. Op de voorgrond de Waterlandseweg. Augustus 1979.

(afbeelding boven) Ontwerpschets met landschapontwikkelingszones en kernen aangegeven. Teun Koolhaas, 1976.
 (afbeelding onder) Ontwerpschets van Centrale Plas met zichtlijnen ingetekend. Teun Koolhaas, november 1977.

gevonden. Een nieuwe stad met maar een flinterdun laagje geschiedenis, die vooral in het nu bestaat en zich nadrukkelijke in een bepaalde richting ontwikkelt. Het tegendeel is echter waar. Al eerder en vaker is gebleken dat er in de stad en op het grondgebied van Almere veel historische sporen te vinden zijn. Een groeiend aantal locaties en objecten getuigt daarvan. Denk aan de 'archeologische' vindplaatsen van resten van oude schepen en vliegtuigwrakken uit de Tweede Wereldoorlog. Maar bijvoorbeeld ook aan de nog zichtbare overgangen op de Vogelweg, fysieke sporen in het landschap van de oude rivierbedding van de Eemvallei. Maar ook de veel recentere geschiedenis van Almere heeft sporen nagelaten. Sporen die in sommige gevallen overduidelijk en bekend zijn, maar in andere gevallen alweer bijna vergeten of onzichtbaar zijn. Voor wie er oog voor heeft, of er op gewezen wordt, zijn ze vaak opvallend duidelijk en vooral verhelderend. Het zijn tekens die vrijwel zonder uitzondering getuigen van het bedachte, gemaakte en gebouwde karakter van de stad. Daarbij is in zowel grote lijnen als met kleine details gewerkt, zijn ontwerpen volgens plan uitgevoerd, maar is er ook vaak afgeweken van visies en ideeën. Niets menselijks is het maken en laten groeien van een stad vreemd.

Het bijzondere van het Floriade-terrein is de samenkomst van veel sporen en lagen uit de recente, en niet zo recente, ontwikkelingsgeschiedenis van de stad Almere. Bijzonder is ook dat het gebied getekend wordt door een vrij bijzondere mix aan programma en ontwikkelingstempo's. Waar een deel van dit gebied in de loop der jaren actief en doelgericht is ingevuld en is benut voor verschillend soorten van gebruik, is een ander deel relatief lange tijd ongemoeid gelaten en derhalve sterk door natuurlijke

(groei-)processen getekend. Het gebied is door zijn strategische ligging, zichtbaarheid en groene kwaliteiten een cruciaal element van de meerkernige stad. Het vormt zowel een draaischijf als overgangsgedebied tussen verschillende delen en functies van de stad. Die potentiële status heeft de vormgeving en het gebruik van de locatie (tot nu toe) eigenlijk nog maar in beperkte mate bepaald. Het is daardoor, naar Almeerse standaarden gemeten, nog steeds een relatief 'onderontwikkeld' gebied met veel mogelijkheden en kansen. Het toekomstige Floriade-terrein, ligt zeer centraal in de stad, het grenst aan een belangrijke verkeersader, is gesitueerd tegenover het stadshart en is één van de locaties waar de volgende fase van de ontwikkeling van Almere kan plaatsvinden. Het is dus met alle recht een gestapeld landschap te noemen ●

Luchtfoto met zicht op Weerwater, Weerwatereiland op de voorgrond. 1988.

Luchtfoto van zuidoever Weerwater en Weerwatereiland, rechts de Rijksweg A6. 1988.

PUBLICATIE TOELICHTING

De publicatie Gestapeld Landschap bestaat uit twee belangrijke componenten: een cultuurhistorisch gebiedsonderzoek en een fotodocumentaire.

Een deel bestaat uit een bewerking van het onderzoek naar de cultuurhistorische waarden van het toekomstige Floriade-terrein en de omliggende gebieden door architectuurhistoricus en onderzoeker Jaapjan Berg in opdracht van de gemeente Almere is uitgevoerd. Het andere deel bestaat uit een selectie van foto's uit een ruimtelijke fotodocumentaire die fotograaf Ralph Kämena gedurende 2014 (vier seizoenen) van het betreffende gebied maakte; eveneens in opdracht van de gemeente Almere.

Het cultuurhistorisch onderzoek en de fotodocumentaire van het gebied staan nadrukkelijk in verband met elkaar. De voortgang en resultaten van het onderzoek hebben op die manier de keuze van gefotografeerde locaties in het gebied mede bepaald.

Het gecombineerde onderzoek en de fotografische registratie maken duidelijk dat het gebied een zeer fascinerend en boeiend onderdeel van de stad Almere is. Maar ook dat het gebied nog ruimte biedt voor veel andere ontwikkelingen in nabije de toekomst. Gezien vanuit het huidige perspectief, en

met het besef van de toekomstige groei van de stad Almere, zijn de mogelijkheden en kansen van dit gebied, op zijn best, pas voor de helft benut. Daarmee openbaren het onderzoek en de fotoserie vooral een nadrukkelijke belofte voor de toekomst.

De publicatie biedt tevens ruimte voor een selectie van historische foto's en ontwerpen die de oorsprong en de ontstaansgeschiedenis van dit bijzondere gebied illustreren. Dit historisch materiaal is afkomstig uit de collecties van het Stadsarchief Almere, het Nieuw Land Erfgoedcentrum (Lelystad) en het archief van bureau Atelier Dutch.

Tenslotte is een aantal personen met een directe band met het gebied (vroeger of nu) gevraagd om met korte statements een mening over, karakterisering van of visie op het gebied te geven: Adri Duivesteijn, Nico van Schaik, Philippe van Thiel en Hans Warrink. De vormgeving door Sarah-Linda Forrer is geïnspireerd op de kenmerkende elementen en uitstraling van het gebied.

Luchtfoto van Weerwatergebied tijdens uitgraven van laatste fase. Jaartal onbekend (voor 1988).

(foto boven) Luchtfoto van gedeeltelijk uitgegraven Weerwater met links de Stedenwijk in aanbouw. 1980.
(foto onder) Grondwerkzaamheden Weerwatergebied en zandwinning ten behoeve van de spoordijk. April 1981.

“Hier komen water, bossen, bebouwing en menselijke activiteiten samen en vormen het Almeerse stadslandschap. Een uniek cultuurlandschap dat door de inwoners in hun hart gesloten is. Als de natuurlijke rijkdom, de sporen van het verleden en de inzet van de mensen die hier actief zijn gespaard worden, dan zal een groene Floriade iets kunnen toevoegen aan deze plek.”

Luchtfoto Weerwatergebied in zuidoostelijke richting. Op het toekomstige Weerwateriland is de Muiderweg nog zichtbaar. Circa 1981 - 1983.

Luchtfoto van Weerwater, Weerwateriland en Utopia, gezien in zuidwestelijke richting. 1988.

LAAG 1

BUITEN RUIMTE

Dit is een gebied dat oorspronkelijk onderdeel was van een reeks buitenruimten die bedacht en getekend werden door de ontwerpers van het Projektbureau Almere, onderdeel van de Rijksdienst IJsselmeerpolders (RIJP).

Buitenruimte, of groene inter-nucleaire ruimte¹, werd tussen en rond de verschillende woonkernen van Almere bedacht om de nieuwe stad groen en leefbaar te maken én de kwaliteit van de (aangrenzende) woongebieden te verhogen. De buitenruimte is de groene buffer tussen de kernen en zorgt voor een vervlechting van de groene, suburbane stad met het omliggende landschap. Die buitenruimte vormt zo een groene contramal van de bebouwde kernen binnen de meerkernige structuur die zo kenmerkend is voor Almere.

Over de waarde en status van de buitenruimte is in de beginperiode veel discussie geweest. Die ging in belangrijke mate over de gelijkwaardige status van deze ruimte en de stedelijke kernen. De woonkernen vormden, volgens velen, de essentie van de nieuwe stad en de ruimte tussen die kernen

werd veelal beschouwd als 'restruimte'. Met voortdurende inzet en visionaire kracht hebben ontwerpers als Alle Hosper, Jaap Nip en Teun Koolhaas lang gepleit voor een evenredige waardering en status van de buitenruimte in de stad. In 1978 werd in dat kader een apart Structuurplan voor de Buitenruimte opgesteld, wat echter niet door de directie van de Rijksdienst IJsselmeerpolders werd aangenomen. Ondanks de afwezigheid van een leidend structuurplan heeft de buitenruimte zich in de loop der jaren wel degelijk ontwikkeld tot een essentie van de groene stad Almere.²

Over de waarde en status van de buitenruimte is in de beginperiode veel discussie geweest.

Dit specifieke gebied ligt in destijds zo benoemde 'centrale buitenruimte'. Een gebied met een geplande omvang van circa 250 hectare dat begrensd wordt door de bebouwing van Almere Stad (Stedenwijk, Centrum, Filmwijk), de A6 en het gebied van het Waterlandse bos (Zie ook schets op pagina 16 (boven)). Deze locatie is bijzonder omdat het stedelijk centrum van de hoofdkern Almere (het huidige Almere Centrum) hier direct aan de buitenruimte grenst.³ Door deze 'confron-

tatie' van stedelijkheid en groen manifesteert zich hier op kleine schaal de essentie van de groene stad Almere: een meerkernige stad die verweven en ingebed is in het groen. 'De stad krijgt [hier] de kans een belangrijk deel van haar identiteit te ontlenen aan de buitenruimte en omgekeerd krijgt de buitenruimte een bijzonder accent.'⁴ Het is deze belangrijke en bijna symbolische waarde die dit gebied in belangrijke mate karakteriseert.

De oorspronkelijke plannen voor dit gebied waren gericht op het scheppen én in stand houden van de contrastrijke situatie in de overgang tussen stad en buitengebied. De aanleg van het Weerwater is een direct gevolg van deze intentie. Een meer voorkomt immers bebouwing die afbreuk kan doen aan het gewenste contrast. Ook worden, door het vrij houden en creëren van zichtlijnen, de contrasten tussen stad en buitenruimte gewaarborgd. Teun Koolhaas registreerde die kwaliteiten, die ook nu nog gelden: 'Vanochtend reed ik over de A6 en zag de stad liggen aan de overkant van de plas. Het centrum met de donkere, beboste eilanden op de voorgrond. Het water speelt een rol in de beeldvorming van Almere.'⁵

¹ Dat is dus de ruimte tussen de kernen. Nucleus is het Latijnse woord voor kern.

² Dirk Frieling in: 'Peetvaders van Almere', 2001.

³ Zie: Hosper, A.G. en W. Kleinsmann, 'De Centrale Plas in Almere. Plangegevens en ontwerp', september 1980.

⁴ Hosper en Kleinsmann, 1980, p. 1.

⁵ Citaat Teun Koolhaas in: Cat. Tent. 'Making Almere. Wie maakt de stad?', 2012.

52°21'16" N 5°13'17" E

52°21'12" N 5°13'35" E

52°21'34" N 5°14'10" E

LAAG 2

LANDSCHAP ONTWIKKELING

Almere werd aangeplant voordat het werd gebouwd. Dat is een vrij algemeen bekende constatering die ook van toepassing is op dit gebied.

Het maakt namelijk van meet af aan deel uit van een netwerk van landschapsontwikkelingszones die tussen de verschillende kernen gepland worden. Al in 1972 wordt het plan voor een netwerk van aaneengesloten landschappen door de ontwerpers in dienst van de Rijksdienst IJsselmeerpolders bedacht. Het is een verrijking van het meerkernige systeem dat van grote invloed is op de uitstraling en huidige kwaliteiten van de gehele stad¹. Het creëren van woongebieden in een jong gebied is vanaf dat moment gekoppeld aan een actief landschapsontwikkelingsbeleid. Daarbij wordt onderstreept dat de ontwikkeling van dat landschap op zijn minst gelijke tred moet houden met het gereedkomen van nieuwe woongebieden: 'aantrekkelijke ruimtelijke voorwaarden voor landschapsvorming die ver vóór de woongebieden tot ontwikkeling komen.'²

Als gevolg van deze voortvarende aanpak en aanplant wordt er ook wel eens te veel

geplant. Vanwege de onduidelijkheid over de feitelijke groei bestaat er op veel plekken ook onzekerheid over de feitelijke invulling van een gebied. Dat heeft er een aantal malen toe geleid dat eerdere aanplant onder druk van nieuwe inzichten en verdere ruimtelijke inrichting weer gerooid werd. Ook in dit gebied is daar in bescheiden mate sprake van geweest. Bomen die hier aanvankelijk zijn ingeplant voor het Beginbos zijn later weer verdwenen als gevolg van de aanleg van het Weerwater en de eilanden. Maar een substantieel deel van deze zeer vroege aanplant staat er nu nog steeds.³

Ruimte die kon worden
aangesproken wanneer er
sprake was van onvoorziene
ontwikkelingen of
initiatieven.

Tot de uitgangspunten van het ontwikkelen van landschap behoren, naast de evidente vergroening van de stad en het creëren van een prettige (suburbane) leefomgeving, ook het inzicht dat een groeiende stad in de toekomst meer en andere behoeftes aan ruimte zal kennen. Tegelijkertijd leeft voortdurend het besef dat het karakter en de specifieke

invulling van die behoeften onmogelijk in al hun complexiteit kunnen worden voorzien en voorspeld. Op deze onzekerheid over de mate en vorm van toekomstige landschapsontwikkeling is geanticipeerd door ruimte te reserveren. Ruimte dus die kan worden aangesproken wanneer er sprake is van onvoorziene ontwikkelingen of initiatieven.⁴

Het zoeken naar een zo groot mogelijke samenhang, op zowel functionele als visueel-ruimtelijke zin, tussen open ruimte en bebouwd gebied staat vanaf de jaren '70 hoog op de bestuurlijke agenda: 'De meerkernige opzet van Almere zou slechts kans van slagen hebben wanneer de open ruimten tussen en in de kernen een duidelijke betekenis zouden krijgen voor stad en bewoners.'⁵ En het onderwerp is sindsdien nooit echt meer van de agenda verdwenen getuige, bijvoorbeeld, de nota's 'Almere Parkstad' (2003) en 'Almere Levend in Groen' (2009). De meest recente richtlijn in dit verband is de nota 'Kleur aan Groen'. Spelregels voor het behouden en benutten van het groenblauwe raamwerk' (2014). Ook in de Almere Principles (2008) staat het principe 'Combineer Stad en Natuur' voor dezelfde ambitie.

Nu dient zich in dit landschappelijk gebied een concrete ontwikkeling en duidelijk initiatief aan in de vorm van de Floriade. Daarmee wordt een ingecalculerde aanspraak op beschikbare ruimte gedaan en wordt feitelijk een volgende fase in het verder ontwikkelen van landschap ingezet●

¹ De basis van de stedelijke vorm van Almere is een structuur van meerdere kernen die van elkaar gescheiden zijn door groene ruimte.

² Hosper, A., Hein van Delft, 'Vormgeven aan het landschap. Voorbeeld uit de polder: Almere.', in: Plan 12, 1984.

³ Zie ook: Raa, Ben te, 'Boomverhalen, een kleine geschiedenis van Almere', 2013, pp. 8-9.

⁴ Zie: Bruggenkamp, J.W., 'Landscape planning and design of the new town of Almere', 1978.

⁵ Hosper, Van Delft, 1984.

“De meerkernige opzet van Almere zou slechts kans van slagen hebben wanneer de open ruimten tussen en in de kernen een duidelijke betekenis zouden krijgen voor stad en bewoners.”

52°21'12" N 5°13'35" E

52°21'21" N 5°14'2" E

40

52°21'38" N 5°13'32" E

41

LAAG 3

RIJKS WEG

De sfeer van en het verblijf in dit gebied worden mede bepaald door de aanwezigheid van infrastructuur en wegen.

De Rijksweg A6, de afslag naar Almere Haven, de busbaan en het busstation domineren het aanzicht van de zuidoever van het Weerwater in belangrijke mate. Er zijn echter nog veel meer, minder zichtbare of zelfs verdwenen, sporen van andere wegen en routes. Veel daarvan zijn als gevolg van latere aanpassingen en veranderingen in de plannen grotendeels verdwenen. Met name de aanleg en het uitgraven van het Weerwater heeft veel van die oorspronkelijke routes uitgewist. Maar soms zijn er nog kleine restanten terug te vinden.

Zo liep, bijvoorbeeld, in het noordelijk deel van het Weerwater, de Barkweg/Klipperweg parallel aan de hoogspanningsleiding en de kade van het stadshart. En ter hoogte van het Weerwatereiland liep de Muiderweg. Die weg liep ten zuiden van het Beginbos en Vroege Vogelbos, over het huidige Weerwatereiland, door het gebied van de latere Filmwijk (Zuid) in de richting van Lelystad. Voor wie goed kijkt zijn de restanten van deze Muiderweg nog zichtbaar in het landschap van het Weerwatereiland. De Kraanvogelweg was eigenlijk een voorlo-

per van de huidige A6. De weg liep vrijwel parallel aan de toen nog niet voltooide Rijksweg A6.

Haaks op deze Muiderweg liep, ongeveer door het midden van het Weerwater, de Waterlandseweg. Die liep oorspronkelijk vanuit het gebied van het Waterlandsebos, over het toekomstige Floriadeterrein in de richting van het huidige stadshart. Daar stond toen nog het voormalige kantoor Meerestein van de Rijksdienst IJsselmeerpolders. In de huidige situatie zou de Waterlandseweg door het water gelopen hebben dat de camping en het Weerwatereiland van elkaar scheidt. In het huidige Waterlandsebos is overigens nog een deel van die oorspronkelijke weg aanwezig. Hij dient nu vanuit Almere Haven als toegangsweg naar het Kasteel Almere.

Voor wie goed kijkt zijn de restanten van deze Muiderweg nog zichtbaar in het landschap van het Weerwatereiland.

Ook werden sommige eerder bedachte wegen uiteindelijk toch niet aangelegd. De meest opvallende daarvan is een weg langs de westoever van het Weerwater die het centrum van Almere Stad direct aan de A6

had moeten koppelen. Die weg zou dus langs de oever van de Stedenwijk hebben gelopen.¹

Het meest nadrukkelijk is hier het besef dat dit gebied deel uitmaakt van de A6-corridor. Een belangrijke route voor de verbinding met het noorden van het land, maar ook voor verkeer in Almere zelf. Al vroeg in de planvorming zijn hier veel varianten voor onderzocht. Het huidige tracé is pas na de nodige discussie en afweging van verschillende opties vastgesteld. Een van de eerdere plannen, bijvoorbeeld, voorzag deze route als een kaarsrechte lijn door de stad, parallel lopend aan de hoogspanningsleiding. Ook bestonden er plannen om de spoorlijn naar Lelystad en verder langs dezelfde lijn door de stad te laten lopen. Uiteindelijk werd voor de huidige ligging besloten en werd het spoor elders in de stad gepland. Ontwerper Teun Koolhaas wees op de verkregen meerwaarde van de huidige route. Door de verschillende bochten en draaiingen van het gezichtsveld toont de weg de stad steeds weer op een andere manier².

¹ Met de plannen en prijsvraag van 'Het Rondje Weerwater' (2014) krijgt deze eerdere visie mogelijk een nieuwe en actuele variant.

² Zie: Stassen, B, 'Het DNA van Almere' (interview met Ir. B. Buining), 2008.

52°21'18" N 5°13'16" E

52°21'10" N 5°14'5" E

46

52°21'15" N 5°13'14" E

47

52°21'18" N 5°13'34" E

“Bij het Weerwater komen de groene longen van Almere samen. De omarming door bebouwing met diverse functies zoals wonen, werkgelegenheid, gezondheid en bestuur geeft de plas stedelijke allure. Daarnaast worden hier water- en oeverrecreatie geflankeerd door nog ongerepte natuur. Het is een gebied met mogelijkheden in de toekomst. De Floriade is een van die mogelijkheden, en een heel bijzondere!”

Nico van Schaik

LAAG 4

RECREATIE PLAATS

Tot een van de basisgedachten achter de landschapsontwikkeling in Almere hoort, van meet af aan, de mogelijkheid van intensiever gebruik van de groene ruimte naarmate de stad verder groeit.

Dat is een even slimme en als vooruitziende gedachte geweest die aan een gebalanceerde groei van zowel stad als groen heeft bijgedragen. Er is zo een balans ontstaan tussen stedelijke groei en het groeiend gebruik (invulling) van de landschappelijke ruimte. Een harmonie die voorkomen heeft dat groene, natuurlijke ruimte op slot ging of een onaantastbaar stempel kreeg.

Met de toename van het aantal bewoners is ook de vraag naar ruimte voor recreatie toegenomen. Het landschap in Almere heeft van oorsprong een ingebouwde, flexibele component meegekregen. Bij de vormgeving van het landschap is zo ook rekening gehouden met veranderende inzichten qua gebruik en toenemende druk. Daarbij is ook geanticipeerd op het ontstaan van onderlinge verschillen qua soort, variatie en intensiteit van gebruik tussen verschillende groene gebieden.

Al in het concept-structuurplan van Almere

(1975-1976) wordt een keuze gemaakt om dit gebied rond het toekomstige Weerwater (Centrale Plas) te ontwikkelen in de richting van een waterrijk recreatiegebied. In het daaropvolgende structuurschema voor Almere-Stad en in het concept-structuurplan Buitenruimte wordt die ontwikkeling nog verder uitgewerkt.

Het Weerwater(-gebied) wordt samen met, bijvoorbeeld, de randmeren en de Lepelaarsplassen en Leeghwaterplas (beide zandwinningslocaties) zo al bij het begin van Almere als potentiële recreatieve toplocatie gekoesterd. Naast het structureren van de ruimte en de aanleg van verschillende soorten begroeiing, getuigen daar ook de aanleg van wegen, paden en ontsluiting van gebieden van. De groene, recreatieve ruimtes worden geprepareerd voor direct én toekomstig gebruik. En er wordt dus niet bepaald een 'hek' omheen gezet.

Het landschap in Almere heeft van oorsprong een ingebouwde, flexibele component meegekregen.

In het geval van het Weerwater wordt gedacht aan een grote verscheidenheid aan oevermilieus. Bij de invulling van de programmering van de 'Centrale Plas' in 1980 wordt vooral uitgegaan van water- en

52°21'38" N 5°13'32" E

52°21'29" N 5°13'31" E

oevergebonden recreatievormen in het gebied. Daarbij wordt een brede variatie aan recreatieve voorzieningen geschetst. Er is sprake van, onder andere, een jachthaven; een oeverpark met dag-camping (geschikt voor zeer intensief gebruik); een reservering voor teleski, jeugdherberg of vergelijkbare voorziening; een spartelbad en bosbad; midgetgolf en botenverhuur (kano's en roeiboortjes); een windsurfcentrum; een thee-/festivalhuis; een openluchttheater; een locatie voor waterpadvinders én een reservering met buurt- en wijkfunctie. Ook moet het mogelijk zijn rond de plas te fietsen of te wandelen.¹ Al deze voorzieningen zouden, voor zover haalbaar, gefaseerd over verschillende jaren aangelegd moeten worden. Voor het huidige Weerwateriland wordt dan overigens een extensief gebruik als natuureiland bedacht. De prijsvraag 'Rondje Weerwater' (2014) was een recente zoektocht naar ideeën (van bewoners, organisaties en bedrijven) om de recreatieve route rondom het Weerwater meer eenheid en aantrekkelijkheid te geven.

Het bijzondere is dat de opsomming uit de periode van vroege planvorming van Almere heel goed herkenbaar is in de huidige recreatieve mogelijkheden die in de loop der jaren zijn neergestreken en verder zijn ontwikkeld. Dit gebied heeft zich, mede door inzet en gezonde ondernemersgeest, daadwerkelijk ontwikkeld tot een stedelijke recreatieplaats van formaat die past bij de omvang en vraag vanuit de huidige stad en, deels, de regio.

¹ Hosper en Kleinsmann, 'De Centrale Plas in Almere. Plangegevens en ontwerp.' 1980, p. 19.

52°21'22" N 5°13'35" E

52°21'25" N 5°13'21" E

56

52°21'34" N 5°13'27" E

57

LAAG 5

ZAND RESERVOIR

Het idee voor het aanleggen van een meer, een centrale plas op een centrale locatie in de stad, komt al vroeg in de plannen voor de nieuwe stad Almere voor.¹

De toevoeging van water aan de meerkernige structuur van de stad wordt snel herkend als een bijzondere kans op het vergroten van zowel de landschappelijke als de stedelijke kwaliteit. Maar het vormt ook een soort garantie dat de vrije ruimte tussen de kernen, in het bijzonder Almere Haven en Almere Stad, vrij blijft van bebouwing. De aanleg van water voorkomt immers, op een vrij onbetwistbare manier, dat het stedelijk gebied in de loop van de ontwikkeling van de stad toch dichtslibt. Dat de aanleg van het water op deze plek ook voor openheid, verschillende en lange zichtlijnen, duidelijke stedelijke en groene oevers en interactie tussen natuur, water en stad zorgt zijn kwaliteiten die niet minder zwaar wegen in de overwegingen en daaropvolgende aanleg van het Weerwater.

Al in 1975 werken stedenbouwkundige Henk de Boer en landschapsarchitect Alle Hosper aan het idee van een grote plas naast het toekomstige hoofdcentrum van Almere. Het betreft daarbij dus verder uit te

graven meer in de net drooggevallen polder. Het is niet, zoals sommigen denken, een restant van de vroeger Zuiderzee. De naam 'Weer-water' verwijst ook naar die actieve verandering.

In het Structuurschema Almere Stad en de plannen voor de eerste fase van Almere Stad (Hoofdcentrum en Stedenwijk) wordt de Centrale Plas nog in een voorlopige vorm aangegeven. 'In de latere jaren wordt de plas met de voortgaande zandbehoefte van Almere verder uitgewerkt door Alle Hosper en Ruud van den Bosch in de vorm van het Weerwater.'² Daarbij worden ook de locatie en vorm van de eilanden Utopia en Weerwater-eiland bepaald. Deze eilanden zijn feitelijk restanten

Het is echter vooral de groeiende behoefte aan zand die ervoor zorgt dat de plas tot zijn huidige vorm en omvang uitgroeit.

van de drooggevallen zeebodem die ontstaan zijn door het verder weggraven van de omringende grond. De omvang van het Weerwater wordt bepaald door de wens om het meer een zo groot mogelijke allure te geven, herinnert De Boer zich.³ Het is echter vooral de groeiende behoefte aan zand die ervoor zorgt dat de plas tot zijn huidige vorm

en omvang uitgroeit. Nadat in 1977 een aanvraag voor een ontgrondingsvergunning wordt ingediend, begint in 1978 het daadwerkelijke uitgraven. Daarbij wordt voorzien dat tot een diepte van twintig meter zand zal worden gewonnen, waarna de eerst verwijderde klei (boven de zandlaag) wordt teruggestort, zodat de maximale diepte van het toekomstige meer ongeveer zes meter zal bedragen.

Pas tijdens de zandwinning worden plannen voor het afwerken van de oevers en het programma voor het gebied verder uitgewerkt. Die zandwinning vindt in fasen plaats. Men begint met het uitgraven van de delen aan de zuidzijde van het hoogspanning tracé, aan weerszijden van het latere Utopia. Hier wordt vooral zand gewonnen dat nodig is voor de omlegging van de A6. De tweede

fase van zandwinning vindt plaats in het deel ten noorden van de hoogspanningsmasten. Dit is het deel van het Weerwater dat nu grenst aan Stedenwijk, en het Stadshart. Als laatste wordt het deel ten zuidoosten van het Weerwater eiland uitgegraven. Dit deel van het Weerwater is aanzienlijk minder diep dan de andere delen.

¹ Ontwerp Structuurplan Almere, 1977.

² Uit: 'The changing of the guards. Verslag van een gesprek van oudgedienden met Teun Koolhaas over het Blauw-Groene Raamwerk van Almere', september 2007, (Polderblik) Almere.

³ In: 'Peetvaders van Almere. Interviews met bestuurders en ontwerpers.' Almere, 2001, p.83.

52°21'46" N 5°14'8" E

52°21'40" N 5°13'45" E

52°21'37" N 5°13'51" E

LAAG 6

HOOG SPANNING

De hoogspanningsleiding die door Almere loopt vormt een even markante als opzichtige lijn door de stad.

Die lijn vormt binnen de gemeentegrenzen een niet te missen visuele verbinding tussen Poort, Stad en Buiten. De impact wordt nog extra verstrekt door de onderliggende strook waar (vanwege elektromagnetische straling) niet gebouwd kan worden. Hoewel de schaal anders doet vermoeden, heeft de hoogspanning niet zoveel met de stroombehoefte van de stad te maken. De hoogspanningsleiding is namelijk onderdeel van een (inter-)nationaal 380 kV netwerk; het hoofdtransportnet. Dit is een soort snelweg voor stroomtransport die gebruikt wordt voor grootschalig bovenregionaal transport van elektriciteit.

Ter hoogte van het Weerwater vallen de leiding en de (drie) masten die in hier staan nog meer op omdat het zich erop nauwelijks belemmerd wordt vanwege het alom aanwezige water. De leiding accentueert hier, samen met de strook van de Rijksweg A6, de grens tussen de kernen Almere Stad en Almere Haven. Vooral vanwege de relatief grote mate van zichtbaarheid, maar ook vanwege vermeende esthetische en prakti-

sche belemmeringen, is deze leiding voor sommigen een doorn in het oog. Voorstellen om de leiding ter hoogte van Almere (deels) ondergronds aan te leggen klinken vaker en langer.¹

Eigenlijk is de hoogspanningsleiding al vanaf de eerste jaren van planvorming regelmatig onderwerp van discussie. Het zijn dan vooral het kunstmatige en technische karakter en voorkomen van het leidingentracé die als argumenten ertegen worden ingebracht. Maar stedenbouwers en politici hebben echter onvoldoende invloed kunnen krijgen op de route van de leiding en de rechte lijn die door het grondgebied van de toekomstige stad liep. Wat natuurlijk niet meehielp was dat de lijn er al langer lag, en dus ouder is dan de stads zelf. De hoogspanningsleiding werd, mede door de investeringen en hoge

Hoewel de schaal anders doet vermoeden, heeft de hoogspanning niet zoveel met de stroombehoefte van de stad te maken.

kosten van (ondergrondse) alternatieven, vooral gedoogd: 'De aanwezigheid van het hoogspanning tracé wordt daarbij noodgedwongen aanvaard'.² Die invloed op wijzigingen van eerder getekende plannen had

men overigens wel bij twee andere, eveneens ingrijpende en sterk aanwezige, 'lijnen' die door de stad lopen: de Rijksweg A6 en de spoorlijn naar Lelystad. De trajecten van die beide, eveneens boven stedelijke/regionale, structuren konden met argumenten, overtuigingskracht en standvastigheid wel aangepast worden. Het leidde, ter hoogte van dit gebied, tot een bocht in het aanvankelijk eveneens kaarsrechte tracé van de Rijksweg A6. De Dienst der Zuiderzeewerken, die verantwoordelijk was voor aanleg van de polder, werkte vooral aan een ingenieursproject waarbij robuustheid en veiligheid hoog in het vaandel stonden. Het rechte elektriciteits-tracé is feitelijk een duidelijk symbool van die overtuiging, net als

de kaarsrechte dijken aan de buitenranden van Almere. Door deze overtuiging ontstond hier een ander 'spanningsveld'. Namelijk tussen de staande overtuigingen van bedreven 'polderbouwers' en het vernieuwende gedachtegoed van een organische, groene, meerkernige stad met aandacht voor leefomgevingen en recreatieve groengebieden.

¹ Ook in het recente Verkeningsrapport Floriade 2022 (mei 2014) van Cees Veerman wordt de suggestie gedaan, afkomstig van geraadpleegde bewoners, om de leiding ter hoogte van het Weerwater en Floriade-terrein mogelijk ondergronds aan te leggen om zo deze visuele barrière te slechten.

² Uit: 'Voorstel voor definitieve afweking Weerwater i.k.v. 380KV', 1984.

52°21'51" N 5°13'39" E

“Voor mij is de locatie waar ik momenteel al 28 jaar samen met velen werk en leef de meest magische plek van Almere. Een plaats die ik heb zien groeien. Een plaats waar de verbeelding spreekt. Een plaats met heel veel herinneringen. Een plaats waar ik elke dag met veel plezier deel van ben.”

Philippe van Thiel

52°21'42" N 5°13'24" E

52°21'42" N 5°13'24" E

LAAG 7

TIJDELIJK GEBRUIK

Vanwege de relatief langzame ontwikkeling van dit gebied en de luwte waarin het lang heeft verkeerd is hier een bijzondere rust en vorm van tijdloosheid voelbaar.

Die sfeer wordt ook beïnvloed door het uitblijven van andere functies dan recreatieve en aan de natuur gerelateerde.

Veel activiteiten die hier plaatsvinden zijn ook (hoog-)seizoensgebonden of vinden slechts onregelmatig plaats. Er is dus niet sprake van een constante intensiteit en bedrijvigheid, maar meer van elkaar opvolgende en tijdelijke gebeurtenissen. Dat is een bijzondere eigenschap voor een locatie die zo centraal gelegen is in een stad van deze omvang en die bovendien ook heel goed bereikbaar is.

De benutting en invulling door recreatieve en natuurlijke functies komt in grote lijnen overeen met gedachten over het gebied die ontwikkeld werden voorafgaand aan de daadwerkelijke aanleg van het Weerwater, eind jaren '70. Op kaarten en in plannen wordt dan al getekend en beschreven dat dit gebied vooral benut gaat worden voor een combinatie van recreatieve-, natuur- en natuur gerelateerde functies. Er wordt verwacht

dat de mate van gebruik en activiteiten zal toenemen naarmate de stad verder in omvang gaat groeien. Maar er klinkt ook de verwachting dat dit soort gebieden, waaronder het Weerwater, bezoekers uit de regio zal gaan aantrekken. 'De open ruimten van Almere met hun veelzijdige inrichting zijn, onder andere, bedoeld voor de voorziening in de behoefte aan recreatiemogelijkheden voor mensen uit de omgeving van het oude land, met name voor Amsterdammers en bewoners van het Gooi.'¹

Er wordt verwacht dat de mate van gebruik en activiteiten zal toenemen naarmate de stad verder in omvang gaat groeien.

Op basis van die bestemming, verwachtingen en vanwege de uitstekende condities, zijn hier in de loop der jaren inderdaad ondernemers neergestreken die een redelijk veelzijdig aanbod aan recreatieve activiteiten aanbieden. Met de camping Waterhout, de jachthaven Haddock (met toegevoegde horeca- en verblijfsfuncties), de horeca van het Restaurant Atlantis en de waterskibaan heeft het gebied op dit vlak een vrij duidelijk profiel gekregen. Daarnaast zijn de natuurlijke oevers en de 'ongeschonden' wildernis van het Weerwater eiland bijzon-

dere en onderscheidende elementen. Ook deze natuurlijke conditie trok en trekt diverse vormen van tijdelijke gebruik aan, variërend van vissers, natuurliefhebbers tot bootrecreanten. Het gebied (inclusief het Weerwater zelf) wordt ook regelmatig gebruikt voor feesten en manifestaties zoals, bijvoorbeeld, de roemruchte Power Boat Races of het Free (Dance) Festival.

Ook bezochten veel jongeren uit Almere het Weerwater eiland in de vakantieperiode tijdens georganiseerde natuurkampen. De aanwezigheid van runderen op het eiland kunnen eveneens tot de tijdelijke en natuurlijke functies gerekend worden. De runderen zorgen er voor dat het bos een meer open structuur krijgt waardoor ruimte ontstaat voor struiken en jonge bomen. De beheerder van deze runderen verbleef gedurende lange tijd

ook zeer regelmatig op het eiland en daarbij liet sporen van zijn werkzaamheden na, zoals omgezaagde bomen en een kraal voor het vee.

Het is de vraag of de luwte en relatieve tijdloosheid hier ook op langere termijn de boventoon blijven voeren. De toekomst zal moeten leren in welke richting de balans tussen enerzijds tijdelijkheid, onregelmatigheid en vluchtigheid en anderzijds de aantrekkelijke condities voor bruisende recreatie en andere functies gaat uitvallen.

¹ 'Almere, Open Stad. Op zoek naar 'n aantrekkelijk alternatief', 1978.

52°21'41" N 5°13'24" E

50°11'24" N 2°53'24" E

“Voor mij is de ontwikkeling van de A6 ter hoogte van Almere Haven en het Weerwater een magische plek in het Almere van 2022. Dankzij de situering van de Floriade op het Weerwatereiland zullen wij zien dat het gebied rondom het Weerwater zich, zonder de doctrine van een compacte stad, op organische wijze zal transformeren naar een stadscentrum met een bovenregionale betekenis. Daarmee krijgt Almere, hoewel van oorsprong opgezet als een stad met meerdere kernen, (alsnog) een voor iedereen herkenbaar fysiek en mentaal hart in de stad.”

52°21'26" N 5°13'40" E

LAAG 8

VOOR WERPEN

In dit gebied zijn sinds de aanleg van het Weerwater veel bijzondere sporen achtergebleven.

Sporen die te maken hebben met ruimtelijke veranderingen, nieuwe functies of met tijdelijke of seizoensgebonden activiteiten en gebeurtenissen. Allemaal laten ze, in meer of mindere mate, hun sporen na in het gebied. In de vorm van voorwerpen zoals palen, hekjes, boomstammen die als brug fungeren, touwen, onduidelijke stellages en kuilen. Maar op een wat groter schaalniveau zijn ook restanten van meer ingrijpende veranderingen en toevoegingen aanwijsbaar. Met name op het Weerwatereiland zijn redelijk wat 'oude' sporen en voorwerpen te vinden die verwijzen naar eerdere functies of oorspronkelijke plannen.

Een van die voorwerpen betreft een deel van de bomen dat op het Weerwatereiland is aangeplant. Het betreft hier niet een willekeurige verzameling, maar een heel specifieke. Hier is namelijk, in het begin van de jaren '70, begonnen met de aanplant van het Beginbos, het eerste bos van Almere. Uit de archieven van de Dienst der Zuiderzeewerken is op te maken dat op 17 april 1972 de eerste bomen van Almere werden geplant op 'Kavel FZ 77'.¹ Die kavel ligt, naar alle waarschijnlijkheid, op het huidige

Weerwatereiland. Hoewel een deel van de genoemde kavel ten tijde van de aanleg van Weerwater is afgegraven, staat een deel van die eerste bomen nog steeds op deze plek. De bomen zijn daarmee een soort gegroeid monument van de landschapsonwikkeling van Almere.²

Een ander voorwerp is een lichte verhoging die op het eiland Utopia waarneembaar is. Dit is een zandverhoging die herinnert aan het feit dat hier ooit grondwerkzaamheden hebben plaatsgevonden voor de aanleg van Rijksweg A6. Voor de inklinking van de bodem en de aanleg van deze weg werd op het beoogde tracé zand aangebracht. Na de start van deze grondwerkzaamheden heeft er echter nog een verandering in

Met name op het Weerwatereiland zijn redelijk wat 'oude' sporen en voorwerpen te vinden die verwijzen naar eerdere functies of oorspronkelijke plannen.

de plannen plaatsgehad. Na veel discussie werd afgeweken van het oorspronkelijke rechte tracé dat in een rechte lijn vanaf de huidige McDonalds door het zuidelijk deel van de Filmwijk had gelopen.³ Het besluit om de weg om te leggen, een 'knik' te

geven, volgde dus pas nadat er zand was
aangebracht. Het zand is nu nog zelfs in ge-
bruik als een strandje in het Lumièrepark, dat
dus op dezelfde lijn ligt. Dit gebied maakte
voor de aanleg van het Weerwater deel uit
van de reguliere ontpolderingstructuur.
Er liepen daartoe dus ook meerdere wegen
door het gebied. Omdat het Weerwater-
eiland na het de aanleg van het meer, letterlijk,
van de verdere ontwikkeling van de stad is
afgesneden, zijn hier nog restanten van die
wegen te vinden in het landschap. Het be-
treft daarbij het zandlichaam van de Muider-
weg/Kraanvogelweg en deel van een oud
een fietspad (de asfaltlaag).

Een onvermijdelijk voorwerp is ook de
uitkijktoren die in 1996, naar een idee van

stedenbouwkundige Paul de Maar, aan het
gebied werd toegevoegd. De toren was des-
tijds een afscheidscadeau aan de gemeente
Almere van Rijkswaterstaat, een dienst die
vanaf het begin van de stad mee had ge-
werkt aan het ontwerpen en inrichten van het
gebied.

¹ Zie: Ter Raa, B., 'Boomverhalen. Een kleine geschiedenis
van Almere.', 2013.

² Op 21 februari 2013 bracht het projectteam Floriade, op
uitnodiging van de stichting Stad & Natuur, een bezoek aan
het Weerwater-eiland om de vermoedelijke 'Beginboom'
van Almere te huldigen.

³ Zie voor discussie over Rijksweg 6: Van Diepen, R., 'Teun
Koolhaas. Polderperspectieven en waterfronten', 2007, pp.
44-51.

52°21'26" N 5°13'59" E

52°21'26" N 5°13'59" E

52°21'38" N 5°13'43" E

LAAG 9

STEDELIJKE GRENZEN

Dit gebied is onderdeel van een zorgvuldig gecomponeerd en aangelegd landschap. Net als bijna alles in Almere is ook dit gebied bedacht en ontworpen: het is een kunstmatig landschap.

Toch ziet het er, voor een belangrijk deel, heel natuurlijk en helemaal niet aangelegd uit. Dat is het resultaat van het verloop van tijd, 'slijtage' door gebruik en het natuurlijk proces van het groeien van bomen, planten en dieren daarbinnen. Maar de schijn bedriegt, want er liggen wel degelijk een aantal gedachten aan ten grondslag. Een van de leidende concepten daarbij is dat dit een kruispunt aan verschillende sferen is en er verschillende grenzen samen komen. Dat is ook prachtig zichtbaar en verwoord op kleine schetsen die Teun Koolhaas maakte: 'Water, wind, lucht, wolken, vlak bij het hart'(zie pagina 13). De gecreëerde zichtlijnen vanuit verschillende posities langs de oever versterken het effect van dichtbij en ver weg. Zo variëren de zichtlijnen vanuit het stadshart van 800 tot 2000 meter in lengte. De 'aanleg' van verschillende eilanden en begroeiing daarop langs de oever blokkeert tegelijk het overzicht. Op deze wijze is voorkomen dat een te eenvoudige en eenduidige waterpartij is ontstaan. In zijn huidige

vorm is de totale omvang van het gebied en al zijn grenzen lastig te overzien. Dat is een kwaliteit, omdat zo de variatie en ruimtelijke gelaagdheid toenemen.

Een belangrijke element is het contrast tussen stedelijke en groene zijden. Het gebied is zo een boeiend speelveld voor twee, duidelijk contrasterende, milieus en alle sub varianten daartussen. Enerzijds het uitgesproken stedelijke karakter van het stadshart en Stedenwijk versus het landschappelijke karakter van de zuidoever en het Lumièrepark.

Het gebied is zo een boeiend speelveld voor twee, duidelijk contrasterende, milieus en alle sub varianten daartussen.

In de loop der jaren passeren verschillende visies en schetsen de revue die vooral gericht zijn op de verdere programmering van de zuidoever van het Weerwater. Van echte ingrijpende transformaties is het niet echt gekomen. De huidige verwachtingen voorzien in een meer geleidelijke en bredere verandering. Daarbij wordt het hele gebied, met beide milieus, als één opgave gezien. Er is nu meer sprake van een groter, centraal stedelijk gebied. Eén dat mogelijkheden biedt 'voor de uitbreiding van Almere Centrum', maar

52°21'15" N 5°14'4" E

ook een gebied waar de duurzaamheidsambities van de stad vorm kunnen krijgen. Hier past een programma met een bovenregionale uitstraling bij. Het zal op basis van deze uitstraling in de nabije toekomst groeien, intensiever gebruikt gaan worden en aan hogere kwaliteitseisen voldoen.¹ Daarbij worden zowel zakelijke functies (bijdrage aan sterkere regionale betekenis van Almere) als recreatieve, onderwijs en symbolische functies (uitgroei tot een gebied dat meer mensen moet trekken) genoemd. Het Weerwater ontwikkelt zich zo tot een onderdeel van de stad met een meer integrale en vooral intensievere functie. Uiteindelijk zal het gebied zich, inclusief de sferen die het herbergt en de functies die het vervult, op een veranderde en aangepaste wijze moeten gaan committeren aan de verdere groei en transformatie van Almere. Hoe die veranderingen uiteindelijk ook gaan uitpakken, ze zullen op glanzrijke wijze worden geïntegreerd in het zorgvuldige groen-stedelijke raamwerk dat hier ooit is gecreëerd.

¹ 'Concept Gebiedsontwikkelingsplan Almere Centrum weerwater ingebed in het Ontwikkelperspectief Centraal Almere', RRAAM, 2012.

52°22'6" N 5°13'12" E

52°21'9" N 5°13'37" E

LAAG 10

VOLKS TUIN

Tuinieren en Almere vormen een lang staand huwelijk. Tuinieren moet dan wel worden geformuleerd als een brede waaier, variërend van glastuinbouw tot volkstuinen.

Almere doet zijn naam als 'Groene Stad' in dat opzicht dan op vele manieren eer aan. Al direct bij het begin, in de jaren '70, worden op meerdere terreinen volkstuinen aangelegd of gepland. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen recreatietuinen en grote- en kleine nutstuinen. De laatste twee zijn nadrukkelijk bedoeld voor het telen van groenten. De verwachtingen zijn hoog omdat men verwacht dat bewoners er veel belangstelling voor zullen hebben.¹ Ook in de directe omgeving van dit gebied worden op verschillende plaatsen volkstuincomplexen aangelegd die populair zijn onder de nieuwe bewoners. Maar de mogelijkheid van een volkstuin trekt ook bewoners uit aangrenzende steden: "Het moet in 1978 geweest zijn. Ik woonde destijds, met man en zoontje van 4 in een flat op zes hoog in de Bijlmer. Een tuintje leek ons dus wel wat. Er waren meer mensen die dit wat leek: er waren 2000 wachtenden voor ons voor ene tuin in Amsterdam. Maar er zou binnenkort een heel nieuw complex opgezet worden in de

Flevopolder, vlakbij Almere Haven. In eerste instantie bestemd voor Amsterdammers!"² Dit gaat over het volkstuinencomplex 'Waterlandse Tuinen', aan de rand van Almere Haven. Een andere bekende locatie is, bijvoorbeeld, het volkstuinencomplex bij het 'buitencentrum' De Kempphaan. Dit transformeerde later tot de stadsboerderij Almere; een plek waar mensen konden leren tuinieren. Het complex aan het Kesslerpad in Almere Haven is, vanuit dit gebied gezien, het meest nabij gelegen. De aantallen en spreiding illustreren de waarde, betekenis en zeker ook toenmalige populariteit van volkstuintjes in relatie tot de nieuwe stad. De Rijksdienst voor de

Wat betreft de relatie tussen stad en landbouw zijn er al in een vroeg stadium verwachtingen gecreëerd.

IJsselmeerpolders was er ook al in een vroeg stadium mee bezig omdat het gezien werd als een 'selling-point' voor de stad.³ Daarnaast vindt er ook op grootschaliger niveau land- en tuinbouw plaats. Naast de diverse akkers en ander gronden met agrarische bestemming op het grondgebied van de gemeente is het glastuinbouwgebied 'De Buitenvaart' in Almere Buiten belangwekkend in dit verband.

Wat betreft de relatie tussen stad en land-

bouw zijn er al in een vroeg stadium verwachtingen gecreëerd: 'Landbouw heeft (...) een duidelijke betekenis voor de stedeling en mag niet als restfunctie behandeld worden. (...) Landbouw kan een zeer positieve bijdrage leveren voor de stad Almere en verdient derhalve de nodige aandacht'.⁴ Het doel is om de (dan) toekomstige landbouw in Almere, samen met de overige bestemmingen in de buitenruimte, onderdeel te laten zijn van het stedelijk gebied. Het zijn daarbij vooral functionele verbanden die men wil benutten. Zoals bijvoorbeeld seizoensarbeid, directe afzetmogelijkheden, educatie, gebruik van afvalwarmte (tuintbouw) en afvalstoffen. Tevens wordt vooral veel verwacht van vormen van landsbouw die een positieve

bijdrage kunnen leveren aan landschapsvorming en belevingswaarde.

In dit gebied hebben volkstuinen of land- en tuintbouw nooit deel uitgemaakt van de planvorming. Maar met de komst van de Floriade en de ambities voor de thematische gebiedsinrichting kan daar snel verandering in komen. Rode draad is dan, onveranderd, de relatie tussen de stad, het verbouwen van groente en het creëren van landschap en beleving.

¹ Zie: 'Almere, open stad. Op zoek naar 'n aantrekkelijk alternatief', 1978.

² Goris, M, 'Waterlanders', <http://www.geheugenvanalmere.nl/>

³ Zie ook: Van der Vet, J.A., 'Volkstuinen voor Amsterdammers, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, 1974.

⁴ Bakker, Benning, e.a. "Landbouw in Almere. Nu en straks", 1978.

52°21'41" N 5°13'27" E

52°21'12" N 5°13'16" E

96

52°21'13" N 5°13'19" E

97

BIJSCHRIFTEN

ARCHIEFMATERIAAL

[p.9]

Schets van Teun Koolhaas met schematische situering van eerste kern (Almere Haven), Weerwater en hoofdkern (Almere Stad). 'Water, voorkomen van vastgroeien'. Datum onbekend. Archief Atelier Dutch, Almere.

[p.10]

Schets van Teun Koolhaas over start polynucleaire opzet en eerste internucleaire ruimte. 'Besloten int. Ruimte, gemeenschappelijk van karakter'. Datum onbekend. Archief Atelier Dutch, Almere.

[p.11]

Schets van Teun Koolhaas over start samenhangend stedelijk gebied Almere. Datum onbekend. Archief Atelier Dutch, Almere.

[p.12]

Schets van Teun Koolhaas over het centrum van de hoofdkern. 'Kontrast. natuur, eerste internucleaire ruimte'. Datum onbekend. Archief Atelier Dutch, Almere.

[p.13]

Schets van Teun Koolhaas. 'Water, wind, lucht, wolken, vlak bij het hart'. Datum onbekend. Archief Atelier Dutch, Almere.

[p. 15]

(foto boven) Luchtfoto van het Weerwater en omgeving, gezien in westelijke richting. Strook land onder hoogspanningsmasten is nog niet afgegraven. Het oude tracé van de Rijksweg is op de voorgrond nog goed zichtbaar. Jaartal onbekend (voor 1988). Stadsarchief Almere.

(foto onder) Luchtfoto van aanleg van de Centrale Plas. Op de voorgrond de Waterlandseweg. Augustus 1979. Nieuw Land Erfgoedcentrum, Lelystad, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en rechtsvoorgangers.

[p.16]

(afbeelding boven) Ontwerpschets met landschapsontwikkelingszones en kernen aangegeven. Teun Koolhaas, 1976. Archief Atelier Dutch, Almere

(afbeelding onder) Ontwerpschets van Centrale Plas met zichtlijnen ingetekend. Teun Koolhaas, november 1977. Archief Atelier Dutch, Almere.

[p. 18]

Luchtfoto met zicht op Weerwater, Weerwatereiland op de voorgrond. Fietspad en jachthaven zijn goed zichtbaar. 1988. Nieuw Land Erfgoedcentrum, Lelystad, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en rechtsvoorgangers, D. Huizinga.

voorgangers, D. Huizinga.

[p.19]

Luchtfoto van zuidoever Weerwater en Weerwatereiland, rechts de Rijksweg A6. 1988.

Nieuw Land Erfgoedcentrum, Lelystad, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en rechtsvoorgangers, D. Huizinga.

[p.21]

Luchtfoto van Weerwatergebied tijdens uitgraven van laatste fase. Jaartal onbekend (voor 1988). Stadsarchief Almere.

[p.22]

(foto boven) Luchtfoto van gedeeltelijk uitgegraven Weerwater met links de Stedenwijk in aanbouw. 1980. Nieuw Land Erfgoedcentrum, Lelystad, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en rechtsvoorgangers, Potuyt.

(foto onder) Grondwerkzaamheden Weerwatergebied en zandwinning ten behoeve van de spoordijk. April 1981.

Nieuw Land Erfgoedcentrum, Lelystad, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en rechtsvoorgangers, Potuyt.

[p.24]

Luchtfoto Weerwatergebied in zuidoostelijke richting. Op het toekomstige Weerwatereiland is de Muiderweg nog zichtbaar. Circa 1981- 1983. Stadsarchief Almere.

[p. 25]

Luchtfoto van Weerwater, Weerwatereiland en Utopia, gezien in zuidwestelijke richting. 1988. Nieuw Land Erfgoedcentrum, Lelystad, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en rechtsvoorgangers, D. Huizinga.

BIJSCHRIFTEN

FOTODOCUMENTAIRE

RALPH KÄMENA

De actuele foto's van het gebied in deze publicatie zijn een selectie uit een ruimtelijke fotodocumentaire die fotograaf Ralph Kämena gedurende 2014 in opdracht van de gemeente Almere maakte. Gedurende vier seizoenen legde hij het gebied nauwkeurig vast. Daarbij werd zijn keuze mede aangestuurd door de resultaten van het cultuurhistorisch gebiedsonderzoek van Jaapjan Berg. In deze publicatie zijn de locaties van de opnames met GPS-coördinaten aangegeven.

COLOFON

Gemeente Almere, 2015

Opdrachtgever: Henk Meijer, Gemeente Almere

Eindredactie en historisch onderzoek:

Jaapjan Berg, Bergplaats

Ruimtelijke fotodocumentaire: Ralph Kämena

Vormgeving: Sarah-Linda Forrer

Projectleider publicaties: Jo van der Veen, Gemeente Almere

Projectleider 2014: Boj van den Berg

Citaten: Adri Duivesteijn, Nico van Schaik, Philippe van Thiel en Hans Warrink.

Fotografie: Ralph Kämena, Den Haag.

Historisch beeldmateriaal:

Archief Atelier Dutch, Almere (Schetsen Teun Koolhaas)

Stadsarchief Almere, Almere (Historische foto's: p. 15 (boven), p.21, p.24.)

Nieuw Land Erfgoedcentrum, Lelystad, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en rechtsvoorgangers (Historische foto's p. 15 (onder).

Nieuw Land Erfgoedcentrum, Lelystad, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en rechtsvoorgangers, Potuyt. (Historische foto's: p. 22 (boven & onder).

Nieuw Land Erfgoedcentrum, Lelystad,

Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en rechtsvoorgangers, D. Huizinga. (Historische foto's: p. 18, p. 19, p.25].

Met dank aan:

Adri Duivesteijn, Berry Koevoets (Atelier Dutch), Ellis Kreuwels (Stadsarchief Almere), Annemiek Laddé (Stadsarchief Almere), Wim de Natris (Stadsarchief Almere), Nico van Schaik, Philippe van Thiel, Rob van der Velden (Atelier Dutch), Hans Warrink, Marjolijn Zeinstra (Nieuw Land Erfgoedcentrum,

